

Ressenya

Com Ràdio. Llibre d'estil

El llibre d'estil de la xarxa d'emissores de COMRàdio es va presentar l'11 de desembre de l'any passat al Col·legi de Periodistes de Catalunya. Diverses autoritats van presidir un acte escaientment formal, amb un toc d'originalitat que la mateixa invitació ja anunciava: no hi havia, de fet, cap llibre imprès; no hi havia cobertes; no hi havia llom per mesurar el gruix de l'obra. El llibre d'estil era un CD¹. Com quan es presenten els pressupostos del govern i s'ensenyen un llapis de memòria, el llibre d'estil es va transformar en un policarbonat amb una capa metàl·lica reflectora. La versió en paper trigarà uns quants mesos a arribar. El suport electrònic comença a eliminar el paper en redaccions de mitjans orals i escrits: el que no fa gaire temps eren fitxes o butlletins lingüístics, d'ús intern i en paper, ara són més aviat fitxers en línia o documents en pdf, cada vegada més oberts al gran públic. És ben cert que som la «generació pantalles». Més d'un llibre d'estil editat només en paper comença a tenir punts, a hores d'ara, per quedar ordenat en arxius de bibliòfils.

Rudolf Ortega i Gemma Brunat són els autors del llibre d'estil de la COM i es mereixen un aplaudiment per una obra plena d'encerts. N'esmentaré alguns en els pròxims paràgrafs, si bé ara en destaco un d'essencial que és difícil d'aconseguir, malgrat l'evidència del títol: aclarir l'estil del mitjà. Altres llibres d'estil pretenen definir l'estil del seu mitjà i no fan altra cosa, gairebé, que ressaltar característiques generals del llenguatge periodístic: de si es prefereixen mots freqüents abans que arcaïsmes; de si es recomana d'evitar barbarismes i vulgarismes; de si es prefereixen frases curtes; de si es recomana de no abusar de la veu passiva; de si tantes indicacions generals que alguns responsables dels mitjans es fan seves com si en tinguessin l'exclusiva o com si descobrissin la sopa d'all. Sí, s'han d'evitar les ambigüitats i les contradiccions. Entesos. També s'han d'evitar els adverbis en *-ment*. Entesos. Són preferibles les frases curtes. Això és marcar estil? Algun dia llegirem que s'han de pitjar les tecles que un vol pitjar, i no d'altres, en ordinadors que funcionin, i no en màquines espallades, i que s'ha d'evitar l'ús de l'Onyx o altres fonts il·legibles. Ortega i Brunat defineixen l'estil COM amb estil propi, i amb coneixement. La promoció de les ràdios locals en xarxa, expliquen els autors, demana uns criteris de llengua i d'estil comuns, compartits per emissores diferents. En la mesura que aquestes emissores acaben emetent les notícies en els informatius generals de la COM, convé emmarcar els senyals lingüístics propis. En donaré alguns exemples.

D'entrada s'indica la relació amb l'oient. En els butlletins és exclusiva l'ús genèric de la segona persona del plural, *vosaltres*; s'abandona, doncs, el *vostès*. Només es manté el tractament de *vostè* en l'entrevista informativa (que excepcionalment pot ser *tu*, però no *vós*). Val a dir que altres llibres d'estil de mitjans de comunicació mantenen el *vós* per a les «molt altes instàncies», com són el president de la Generalitat o el del Parlament.

També s'indiquen les formes dels periodistes per presentar-se. En les cròniques, per exemple, el presentador saluda el redactor o el corresponal esmentant, per ordre, lloc i nom. Després arriba la salutació: «Palau de la Moncloa. Albert López. Bon dia». I el comiat, amb indicació de l'emissora,

Dades bàsiques

ORTEGA, Rudolf; BRUNAT, Gemma
[COORD.]
Com Ràdio. Llibre d'estil (CD)
Barcelona: Diputació de
Barcelona, 2008
ISBN 978-84-8424-100-3

Autor de la ressenya

David Paloma
Universitat Autònoma de
Barcelona

1. Edició en paper: Ortega, Rudolf; Brunat, Gemma [coord.] *Com Ràdio. Llibre d'estil*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 2009. ISBN 978-84-9803-335-9

primer, i del lloc, després: «COMRàdio. Sant Sebastià». És ben cert que els corresponsals s'hi ajusten amb una unitat d'estil encomiable. Si el redactor és un professional de les emissores concertades, en lloc de la localitat es diu el nom de l'emissora: «Mataró Ràdio. Helena Novellas. Bon dia». Així mateix, els autors de l'obra donen indicacions concretes per a l'entradeta i el cos de la notícia. L'entradeta, amb verb conjugat; la notícia, amb referència a la font d'una manera específica. També és cert, tanmateix, que no es diu què ha de contenir el text final de la notícia. Només s'indica que ha de ser breu (però és de fet un resum?, una conclusió?, una dada nova?). Altres referències lingüístiques abasten el breu, el titular, els butlletins i l'entrevista informativa: "S'evitarà la repregunta —es diu en aquest últim cas— si sembla evident que l'entrevistat s'escapa de respondre a la primera".

L'estil COM el completen alguns consells de redacció de textos, la detecció de recursos retòrics de gust discutible i l'expressió d'alguns fenòmens recurrents. En aquest darrer punt, es concreta el tractament de temes diversos, com la immigració, el terrorisme, la justícia i la salut. N'és un exemple el rebuig del terme *violència de gènere* en pro de *violència masclista* o *violència contra la dona*, aquests últims amb un abast més ampli. Un dels arguments per al rebuig del terme és l'eufemisme que destil·la: "Cal denunciar la realitat sense embuts". Tot i això, no és estrany sentir a la ràdio el terme rebutjat. També la concreció de l'estil es demostra en el rebuig de l'adjectiu *il·legal*, adreçat a les persones *immigrants*, i de fórmules més o menys malèvoles que porten a dir que les pasteres *desembarquen* a la costa; o que l'arribada d'immigrants és una *invasió*. Hi ha així mateix una preferència per la col·loquialització del nom de les malalties. El periodista ha de dir *caiguda dels cabells* i no *alopècia*, i *blau* en lloc d'*hematoma*. El gust pel tecnicisme, però, a vegades desatén determinades recomanacions. Es pot estar d'acord o no amb aquestes indicacions, però el criteri i l'estil hi són, que és del que es tracta. També hi són els exemples, gairebé sempre, per il·lustrar el que es proclama. Fins i tot hi ha exemples per aclarir els temes propis de la informació local, més pròxima a l'oient, sempre amb vista a buscar «l'enfocament més social» i a fugir "de les picabaralles estrictament polítiques".

El que no s'exemplifica i, per tant, queda tan sols apuntat com a criteri és el de l'estàndard local. Està bé dir que «les solucions lingüístiques procedents de l'àmbit de difusió del mitjà hauran de ser especialment valorades» i que la llengua «respectarà les característiques de cada indret». Però la concreció no hi és, i el respecte per la varietat es pot malentendre. Qualsevol mitjà de comunicació difon un estàndard oral (amb més accents en una ràdio en xarxa com és la COM), però la veu dels locutors no pot ser símbol de la diversitat, sinó símbol de l'estandardització. Aquesta és la qüestió: on acaben i on comencen les característiques de la varietat de cada indret? A parer meu, són l'estàndard i el polimorfisme adjacent els qui en marquen les fronteres, i no pas la riquesa de la variació per si mateixa. Potser aquest és el punt feble del llibre d'estil: hi falten els detalls dels estàndards locals, per saber què s'hi inclou i què se n'exclou, començant possiblement per la fonètica. El registre periodístic maquilla el cutis del model referencial, ben proveït de pòlvores lingüístiques: els noms de lloc (en català, en castellà, amb article, sense article...), les expressions de temps (parts del dia, usos de preposicions i d'adverbis...), les expressions de quantitats (l'arrodoniment, la conversió dels percentatges, les unitats de mesura...), etc. Però les veus de presentadors i corresponsals, repartides per totes les ràdios consorciades, configuren el rostre sonor del model, i bé caldria projectar-lo. Pensem, per exemple, que a COMRàdio les notícies generals precedeixen la «Informació de proximitat», classificada en àrees locals. Aquestes àrees locals s'haurien de reconèixer en el llibre d'estil, sobretot perquè es diu que les solucions lingüístiques hauran de ser «especialment valorades». S'entén que seran valorades si són solucions... bones. A part, l'estil COM hauria de precisar, també, quin és el criteri en situacions de llengües en contacte. Per exemple: l'entrevistador manté la llengua del mitjà i els entrevistats s'expressen en la llengua que prefereixen?, en quins casos les declaracions permeten un doblatge superposat?, etc.

L'atenció en els recursos retòrics de gust discutible dota l'obra d'una marca d'estil actual, forjada per dos lingüistes atents tant a les virtuts com als vicis de les modes conceptuals. S'abusa de les frases fetes i per això se'n fan veure els mals usos; es recorre de manera indeguda als sentits figurats i per això se subratllen els sentits rectes; es rebutgen els eufemismes i per això es busquen les paraules no emmascarades; també es denuncien l'adjectivació espectacular, les malalties com a metàfores i la recurrència als títols d'obres famoses. "És típic sentir que la pau entre àrabs i israelians és una missió impossible (pel·lícula), o que l'ombra de Pinochet és allargada (a la novel·la era un xiprer)." És un llibre d'estil que, en aquest punt, no repeteix el que diuen els altres llibres d'estil, cosa que el fa original i atractiu. Diré de passada que l'estil de força explicacions s'ajusta del tot a l'estil d'un dels autors, Rudolf Ortega, que tan bé ha sabut parlar de llengua a *Sense pèls a la llengua* (Empúries, 2005) i *Tinc un dubte* (La Magrana, 2008).

La claredat de presentació de les convencions bàsiques és lloable, no tan sols pel que fa a la disposició dels exemples o pels senyals que indiquen correcte (adequat) o incorrecte (inadequat). També, al capdavant, per la selecció de temes i per les recomanacions precises que hi circulen. Quant als noms de lloc, s'indiquen les formes vacil·lants, en què el periodista recorre a vegades a la forma original i altres vegades a la forma catalana, després d'assenyalar com a adequada la forma original quan no hi ha forma catalana (*Arrasate* i no *Mondragón*, *Lizarrá* i no *Estella...*), entre altres casos ben trobats. Caldrà dir en català els noms de les comunitats i de les ciutats autònomes (*Ceuta* i *Melilla*), llevat de *La Rioja*, i no caldran els noms de les comarques "per a les quatre capitals de província" i si es considera que «la seva ubicació és prou sabuda». La distinció *Espanya* d'*Estat espanyol* no amaga al capdavant una visió hispanocèntrica, predominant en els mitjans de comunicació en català (tal com sovint ha advertit Víctor Alexandre); només el llibre d'estil de VilaWeb se n'aparta en assenyalar que no s'ha de fer servir *Espanya* o *Estat espanyol* com a punt de referència. En el llibre d'estil de la COM s'esmenten les trenta-una províncies espanyoles el nom de les quals es diu en català, per bé que de *Las Palmas* i *Albacete*, absents a la llista (per tant, el periodista les haurà de dir en castellà), se'n podia haver fet algun matís de pronunciació.

Les expressions de temps són una altra convenció bàsica, amb alguns comentaris prou aclaridors. Hi trobo a faltar, tanmateix, la indicació de com es diu l'hora. A l'emissora, cadascú la diu com li plau, tot i la preferència pels quarts: "Dues i vint minuts", "Cinc minuts i seran dos quarts de tres", "Dos minuts perquè siguin dos quarts", "Quatre minuts i arribem al punt de tres quarts de tres". En relació amb les expressions de quantitats, són molt útils els apartats dedicats a l'arrodoniment i a la conversió dels percentatges.

Altres convencions fan referència a persones i també a ens i entitats. Els *ex-* que s'apliquen a càrrecs, rangs, dedicacions i oficis no es fan servir davant de les paraules *dictador*, *tirà* i *assassí*. Ortega s'hi va referir el dia mateix de la presentació del llibre d'estil: un dictador no deixa mai de ser-ho, ni jubilat ni mort. No es pot ser *exdictador*. Quant als governs, es distingeix govern *central* i *governos autonòmics*, i per tant no es parla del *govern de Madrid*. Potser sorprenen els arguments per traduir topònims i gentilicis de clubs esportius "si no hi ha un canvi significatiu en traduir [aquestes paraules]" però l'abstenció de traduir-los "quan el resultat sigui estrany, ridícul o fins i tot hilarant". En el cas dels equips de futbol italians, es diu que "haurem d'abandonar la tradició italiana d'anomenar-los en femení per emprar sempre el masculí" (no *la Juventus* sinó *el Juventus*, no *la Roma* sinó *el Roma*...). En altres mitjans, com a les emissores de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals, s'admet la doble possibilitat. També destaca la manera de referir-se als equips de bàsquet de la NBA. En lloc de la fórmula "topònim de la ciutat + apel·latiu" (*els Utah Jazz*) s'opta per la fórmula inversa, "ciutat + topònim de la ciutat" (*els Jazz d'Utah*).

El capítol "Qüestions de llengua" és el més extens. Té 228 entrades i gairebé representa la meitat de l'obra. Ordenat com un diccionari de dubtes, és molt pràctic a l'hora de fer consultes: es busca directament el dubte agafant de referència la primera lletra de la forma que interessa (la *a* de *al respecte*, la *c* de *casc antic*, la *d* de *degut a...*). En general, doncs, no calen coneixements lingüístics previs, si bé *acne* i altres paraules amb *accentuació* interferida cal trobar-les sota l'epígraf *accentuació* (no entenc per què les paraules que s'inclouen en aquest punt estan desordenades alfabèticament). També hi ha algunes entrades més tècniques: *adjectius*, *concordança entre substantius*, *diftongs*, *enumeracions*, *infinitiu condicional*, etc. Els apunts fonètics afecten una trentena de casos, entre els quals destaco les entrades *Microsoft*, *Nissan*, *Nobel* i *noms russos*, per inaudites en els reculls d'errors de la llengua oral. En algun cas, hi ha opcions pròpies del mitjà (com ara *botellada* per anomenar el que en altres mitjans en diuen *botellón*, o *anorèctic* de manera exclusiva). També hi he detectat alguna qüestió massa lligada a una actualitat que s'ha perdut, com el cas de la regió d'Indonèsia afectada pel tsunami el 2006: és *Atjeh* i no *Aceh*. En algun altre cas, com ara a *d'aquí a*, bé es podrien haver tingut en compte les sàvies consideracions de Joan Solà publicades en el suplement de cultura del diari *Avui* al març i l'abril del 2008. Els annexos de l'obra em semblen encertadíssims: *tots els països del món* (amb gentilici i capital), *comarques*, *capitals* i *gentilicis masculins* i *femenins*. Els periodistes agraeixen aquests reculls perquè compleixen la màxima de la utilitat.

Una primera versió d'aquesta obra la van tenir fa un parell d'anys els alumnes del postgrau d'Assessorament lingüístic en els mitjans audiovisuals, i en molts detalls el llibre ha millorat. Per a una reedició, tanmateix, potser es podria superar un inconvenient de consulta. L'obra és un sol document en pdf i, per tant, no és ràpid accedir a alguns dels apartats de l'obra. Primer s'ha de saber en quina pàgina es troba la informació sol·licitada i, després, accedir-hi baixant o pujant pantalles a la recerca de la pàgina desitjada. Aquest format electrònic s'assembla massa al format tradicional: cal passar pàgines, o una rere l'altra o en bloc. Una obra segmentada en més d'un arxiu, titulat de manera convenient, agilitaria sens dubte la consulta. Un menú desplegable amb funcions d'índex encara l'agilitaria més. Tot i aquest detall, reprenc l'aplaudiment del principi per tot el que suposa la consecució d'un bon llibre d'estil per a la xarxa d'emissores de COMRàdio.